

Nr 227.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för viss hjälpverksamhet till förmån för de till militärtjänst inkallades familjer; given Stockholms slott den 9 maj 1941.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 9 maj 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler, efter gemensam beredning med cheferna för social- och finansdepartementen, fråga om viss hjälpverksamhet åt de till militärtjänst inkallades familjer och anför därvid följande:

Enligt gällande *krigsfamiljebidragsförordning* den 17 april 1940 (nr 223) och *fredsfamiljebidragsförordning* den 17 maj 1940 (nr 422) äro värnpliktiga berättigade att i den utsträckning och i de former, som närmare föreskrivas i förordningarna, åtnjuta familjebidrag. Ärenden angående bidrag enligt förstnämnda förordning, som för närvarande huvudsakligen tillämpas, handläggas för varje kommun av en familjebidragsnämnd. Tillsyn å verksamheten ut-

Bihang till riksdagens protokoll 1941. 1 saml. Nr 227.

övas av statens arbetsmarknadskommission. Ärenden enligt fredsfamiljebidragsförordningen, under nuvarande omständigheter avseende allenast vissa samvetsömma värnpliktiga, behandlas av länsstyrelserna. Genom proposition (nr 137) till årets riksdag hava förslag framlagts dels om vissa ändringar i förstnämnda förordning, i huvudsak syftande till en utvidgning av kretsen av bidragsberättigade familjemedlemmar och införande av en ny form av familjebidrag, begravningsbidrag, dels ock om en provisorisk höjning av såväl krigs- som fredsfamiljebidragen. I förstnämnda hänseende innefattar förslaget bland annat föreskrift om rätt för tillsynsmyndigheten att för visst fall, när synnerligen ömmande omständigheter föreligga, på ansökan av familjebidragsnämnd medgiva, att annan anhörig till den värnpliktige än som normalt avses i krigsfamiljebidragsförordningen må likställas med vissa där angivna familjemedlemmar.

I förevarande sammanhang må även erinras om *förordningen den 31 augusti 1940 om värnpliktslån* (nr 824), enligt vilken de som inkallats till beredskapstjänstgöring och till följd därav råkat i ekonomiska svårigheter under vissa förutsättningar kunna för särskilt ändamål erhålla lån av statsmedel.

Vid sidan av nämnda författningsmässigt reglerade biståndsverksamhet har även på frivillighetens grund, med anlitande huvudsakligen av insamlade och annorledes sammanbragta medel, bedrivits hjälpverksamhet för att under nu rådande förhållanden ekonomiskt bispringa till militärtjänst inkallades familjer. Genom beslut av Kungl. Maj:t den 19 april 1940 utvidgades den redan tidigare tillsatta s. k. *rikskommitténs* arbetsuppgifter till att avse — förutom humanitär hjälp åt vissa flyktingar inom Sverige och åt den hemlösa finska civilbefolkningen samt ekonomiskt och materiellt stöd för Finlands och sedermera jämväl Norges återuppbyggande — även berörda frivilliga hjälpverksamhet. Enligt den av chefen för socialdepartementet efter Kungl. Maj:ts bemyndigande utfärdade instruktionen för rikskommittén skulle det åligga denna beträffande den ekonomiska hjälpen åt till militärtjänst i Sverige inkallades familjer att så ordna denna hjälpverksamhet, att de medel, som stode till förfogande, i främsta rummet komme sådana inkallades familjer till del, vilka utöver av staten lämnade bidrag befunnes vara i trängande behov av ekonomiskt bistånd, samt att för sådant ändamål samverka med vederbörande statliga eller kommunala myndigheter och enskilda organisationer.

Några detaljerade föreskrifter för bedrivandet av arbetet med fördelningen av ifrågavarande medel ha icke meddelats av rikskommittén. Denna har avsett, att medlen skulle kunna fritt användas i fall, där verkligt behov av snar hjälp föreläge. I de av rikskommittén utfärdade, allmänt hållna direktiven för fördelningen har anförts bland annat följande:

Rikskommitténs bidrag böra icke användas för en mera allmän förstärkning av familjebidragen utan skola reserveras för fall, där på grund av särskilda omständigheter kvarstår ett trängande hjälpbehov även sedan högsta möjliga familjebidrag utanordnats.

Detaljerade direktiv kunna ej givas utan prövningen måste ske från fall till fall. Bland omständigheter, som kunna föranleda till sådana extra bidrag, må exempelvis framhållas: omfattande underhållsskyldighet (t. ex. även till syskon och andra släktingar för vilka bidrag ej erhålles), sjuklighet inom familjen och dylikt. Som regel kan däremot hänsyn icke tagas till gäldräntor, som inkallad har att erlagga. Fordringsägares rätt kan göras gällande först sedan familjen fått sin nödtorftiga försörjning och bör givetvis ej säkerställas genom frivillig insamling. Undantagsfall kunna dock tänkas, såsom exempelvis när det gäller att hålla en försäkring vid makt eller att inbetala en mindre återstod av köpeskillingen för något på avbetalning inköpt föremål, som är för innehavaren av särskild betydelse och anstånd icke kan erhållas enligt gällande lag.

Rikskommittén har utgått från att såsom en allmän regel vid direktivens tillämpande de inkallade genom de av kommittén till förfogande ställda medlen alltid skulle erhålla hjälp i fall, där hjälpbehoven vore av sådan art, att fattigvården eljest finge ingripa.

Bidrag som nu avses ha utgått exempelvis i fall, då den värnpliktige haft hjälpbehövande anhöriga, som författningsenligt icke kunnat erhålla familjebidrag (syskon m. fl.), samt för hjälp till visst lantbruksarbete (vårbruk, skördearbete m. m.), hemhjälp, inköp av utsäde, smågrisar m. m., betalning av förfallna försäkringar, kostförbättring åt sjuka anhöriga, sista inbetalningen å betydelsefulla föremål (symaskiner, cyklar, lantbruksmaskiner), reparation av bostäder, bidrag till utlösande av vissa föremål, som pantsatts under militärtjänsttiden (cyklar, kostymer, vigselringar, ur m. m.), betalning av gas- och ljusräkningar, begravningshjälp, hjälp till uppehälle i anledning av arbetslöshet efter värnpliktstjänstgöringens slut m. m. I de större städerna, där behov av kläder samt av landsvistelse för sjuka eller kläna mödrar och barn ofta förekommer, har detta behov i viss utsträckning kunnat avhjälpas med anlitan av ifrågavarande medel.

För sin verksamhet i dess helhet har kommittén disponerat de medel, som genom den s. k. nationalinsamlingen ställts till dess förfogande, vissa andra insamlade medel samt 300,000 kronor av lotterimedel.

För hjälp åt de inkallades familjer har rikskommittén anlitat landshövdingarnas och överståthållarens medverkan. Dessa ha själva haft att organisera verksamheten enligt riktlinjer, som uppdragits av kommittén. Enligt dessa riktlinjer ha familjebidragsnämnderna delgivits kommitténs direktiv med meddelande om förutsättningarna för erhållande av extra bidrag. Nämnderna ha uppmanats att i fall av behov av extra bidrag för någon inkallad anmäla detta till vederbörande länsstyrelse (överståthållarämbetet). I en del län ha landshövdingarna för behandlingen av lathörande ärenden vid sin sida tillsatt en mindre delegation. Så gott som regelmässigt förberedas ärendena inom länsstyrelserna av tjänstemän, som i övrigt sysselsättas med att handlägga frågor rörande familjebidrag och värnpliktslån, något som enligt rikskommitténs mening visat sig vara till stor fördel för verksamheten. Givetvis möter intet hinder för den värnpliktige eller hans anhöriga att tillskriva vederbörande landshövding (överståthållaren) eller familjebidragsnämnden i hemortskommunen med anhållan om bidrag. Genom cirkulär-

skrivelser har militärbefälet upplysts om denna tillfälliga hjälpform, och ansökningar om hjälp ha icke sällan tillställts landshövdingarna (överståthållaren) genom regementsombuden.

I syfte att vinna enhetliga bedömningsgrunder ha landshövdingarna (överståthållaren) anmodats att månadsvis till rikskommittén insända samtliga handlingar i ärenden, som varit föremål för prövning, varigenom kommittén ständigt hållits underrättad om den praxis, sam tillämpats i landets olika delar. I fall av större avvikelser ha landshövdingarna omedelbart underrättats härom i och för rättelses vidtagande.

Några administrationskostnader utöver skrivhjälp inom länsstyrelserna och kontoutgifter för postgiroutbetalningar ha i regel icke förekommit.

I en den 4 april 1941 dagtecknad, till Kungl. Maj:t ställd skrivelse har rikskommittén, med framhållande av att verksamheten nu bedrivits så länge, att rikskommittén snart ej förfogade över medel att fortsätta densamma, lämnat en redogörelse för den hittills lämnade hjälpen åt de inkallades familjer samt anmält nödvändigheten av fortsatt hjälp åt dessa jämväl i de ifrågavarande fria formerna. Rikskommittén har härom vidare anfört:

Skulle en hjälpverksamhet sådan som rikskommitténs upphöra, torde vara uppenbart, att de inkallades familjer och anhöriga till de värnpliktiga i ett flertal fall av familjebidragsnämnderna måste hänvisas till kommunernas offentliga hjälporgan (fattigvården), då krigsfamiljebidragen av förklarliga skäl måste vara strängt förbundna. Sålunda kunna familjebidragsnämnderna icke reglera och avhjälpa uppkommande klädesbekymmer hos de inkallades familjer — ett behov, som blir allt mer och mer trängande ju längre beredskapen fortfar. Ej heller förmå nämnderna meddela extra bidrag vid behov av särskilt närande föda på grund av sjukdom inom familjekretsen m. m.

Inom rikskommittén har man vid olika tillfällen övervägt frågan om fortsatt hjälp åt de inkallade och formerna för en sådan hjälp, sedan kommitténs medel förbrukats. Genom en cirkulärskrivelse till landets samtliga länschefer och överståthållaren i Stockholm har kommittén berett dessa tillfälle att yttra sig i frågan. — — — I samtliga inkomna uttalanden betonas önskvärheten och nödvändigheten av en fortsatt hjälp under de former, som bedrivits av kommittén. — — —

Då rikskommittén har tänkt sig att i allt väsentligt böra upphöra med sin här ifrågavarande verksamhet omkring den 1 juli 1941, torde frågan om fortsättandet av den ifrågavarande hjälpverksamheten genom annat organ böra övervägas.

Av en vid rikskommitténs skrivelse fogad tablå framgår, att under tiden intill den 1 februari 1941, d. v. s. under cirka nio månader, hjälp i den form, varom nu är fråga, lämnats till omkring 45,900 familjer med sammanlagt något mera än 2,705,000 kronor. Genomsnittet per månad blir cirka 300,000 kronor. Medelbeloppet per bidragstagare har utgjort ungefär 58 kronor.

Över rikskommitténs skrivelse har, efter remiss, utlåtande avgivits av *statens arbetsmarknadskommision*, som anfört i huvudsak följande:

I likhet med rikskommittén och de landshövdingar, som i yttrande till rikskommittén uttalat sig rörande erfarenheterna av kommitténs ifrågava-

rande verksamhet, finner arbetsmarknadskommisionen i hög grad erforderligt att åtgärder vidtagas i syfte att rikskommitténs hjälpverksamhet till förmån för de inkallades familjer kan fortsätta. Även om krigsfamiljebidragsförordningen ändras i enlighet med Kungl. Maj:ts för innevarande års riksdag framlagda förslag, så kvarstår det dock allttjämt åtskilliga fall, då hjälp är av behovet påkallad, men sådan icke kan lämnas enligt krigsfamiljebidragsförordningens bestämmelser. Dessa hjälpbehov äro till väsentlig del av sådan natur, att deras fyllande icke bör regleras av författningsbestämmelser utan bör bliva föremål för fri prövning i varje särskilt fall.

Av rikskommitténs skrivelse framgår, att de medel, som hittills ställts till förfogande åt landshövdingarna (överståthållaren), kunna beräknas räcka till omkring den 1 juli innevarande år, d. v. s. till ingången av nästa budgetår. Kommissionen har under hand inhämtat, att man icke kan räkna med, att kommittén av återstående medelstillgångar, vilka äro avsedda jämväl för andra ändamål än nu ifrågavarande verksamhet, skall ställa ytterligare belopp till landshövdingarnas disposition för att användas till förmån för de inkallade. Några inkomstkällor, som skulle öka medelstillgången, stå heller icke till förfogande. På grund härav återstår ingen annan utväg för erhållande av medel till fortsatt verksamhet än att ett särskilt statsanslag anvisas för ändamålet. Kommissionen får på grund härav anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att anvisa medel för hjälpverksamhetens fortsättande under budgetåret 1941/42.

Vad angår storleken av det belopp, som bör anvisas av riksdagen, saknas hållpunkter för en säker beräkning av behovet. Anslagsbehovet blir beroende såväl av inkallelsernas omfattning som av inkallelseperiodernas längd m. m. Av den av rikskommittén till dess skrivelse fogade tablån framgår, att för tiden intill den 1 februari 1941 förbrukats genomsnittligt 300,000 kronor för månad. Statens arbetsmarknadskommision finner dock icke nu skäl vara för handen att beräkna behovet för månad till fullt så stort belopp. Om hänsyn toges till beräknade ändringar i krigsfamiljebidragsförordningen, till den militära beredskapens nuvarande omfattning och till tillkomsten av värnpliktslån synes det kommissionen, att man för närvarande kan räkna anslagsbehovet efter ett genomsnittligt behov för månad av 250,000 kronor. För budgetåret 1941/42 skulle alltså anslagsbehovet böra beräknas till 3,000,000 kronor. Ifrågavarande belopp synes kommissionen böra äskas av riksdagen såsom reservationsanslag. Givetvis förutsätter kommissionen, att det belopp av rikskommitténs medel, som redan utlämnats och vid ingången av budgetåret 1941/42 ännu icke tagits i anspråk av landshövdingarna (överståthållaren), i första hand skall användas för den fortsatta hjälpverksamheten efter den 1 juli 1941. Skulle rikskommittén eventuellt kunna ställa ytterligare belopp till förfogande för samma ändamål av de av kommittén disponerade medlen, bör jämväl detta belopp tagas i anspråk, innan statsanslaget utnyttjas för ändamålet. Härav följer, att i mån som rikskommittémedel stå till förfogande efter ingången av budgetåret 1941/42 motsvarande besparing uppkommer å det riksstatsanslag, som kan komma att anvisas för ändamålet.

I fråga om centralorgan för hjälpverksamhetens handhavande får kommissionen anföra följande.

Därest rikskommittén, såsom i den remitterade skrivelsen anmäles, avser att upphöra med sin hjälpverksamhet till förmån för de inkallade omkring den 1 juli 1941, måste ledningen av verksamheten uppdragas åt annat organ. I sådant fall synes det arbetsmarknadskommisionen vara lämpligast, att det uppdrages åt kommissionen att övertaga de uppgifter beträffande hjälpverksamhetens bedrivande, som hittills ålegat rikskommittén. Kommissionen

har förut sig ålagt att vara tillsynsmyndighet i fråga om krigsfamiljebidragsförordningens tillämpning samt att handhava den centrala ledningen av värnpliktslåneverksamheten. Inom kommissionen handläggas dessa ärenden närmast av en enligt nådigt brev den 12 september 1940 inrättad särskild delegation, som utgöres av arbetsmarknadskommissionens ordförande och chef samt två av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter. Denna delegation, som i sitt arbete biträdes av den inom kommissionen organiserade sektionen för värnpliktshjälp, har förvärvat stor erfarenhet rörande sitt verksamhetsområde, och skulle, därest det ålades kommissionen att fortsätta den av rikskommittén bedrivna verksamheten, i första hand komma att handlägga ärenden jämväl rörande hjälpverksamheten.

Skulle det befinnas mindre lämpligt att inordna verksamheten under statens arbetsmarknadskommission, synes det kunna ifrågakomma, att förordna den ovannämnda delegationens medlemmar och eventuellt ytterligare någon eller några personer att utgöra en särskild kommitté, åt vilken uppdrages att handhava verksamheten.

Av praktiska skäl finner statens arbetsmarknadskommission dock lämpligast, att det uppdrages åt kommissionen att övertaga rikskommitténs uppdrag.

Beträffande formerna för verksamhetens bedrivande får kommissionen uttala, att kommissionen förutsätter, att densamma skall bedrivas enligt samma grunder som hittills, d. v. s. i förhållandevis fria former samt genom överståthållaren och landshövdingarna. Härav följer givetvis, att av överståthållaren respektive av landshövding meddelat beslut i bidragsärende icke bör kunna bli föremål för prövning av arbetsmarknadskommissionen respektive av den särskilda kommitté, som kan komma att tillsättas. Däremot bör kommissionen kunna utfärda generella riktlinjer för verksamhetens bedrivande.

Därest verksamheten skall handhavas av kommissionen, torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela särskilda föreskrifter rörande sättet för redovisningen av utanordnade medel och rörande revisionen av medelsredovisningarna.

Departements-
chefen.

Såsom av förestående redogörelse framgår har rikskommittén sedan ungefär ett år tillbaka bedrivit en omfattande verksamhet för att utom de gränser, som utstakats genom förordningarna om familjebidrag och värnpliktslån, bringa ekonomisk hjälp åt de till militärtjänst inkallades familjer. De medel, som stått till förfogande för denna verksamhet, ha i huvudsak sammanbragts på frivillighetens väg. Rikskommittén har dock även disponerat lotterimedel. Av överståthållaren och rikets landshövdingar, vilka för rikskommitténs räkning var inom sitt område omhänderhaft fördelningen av de tillgängliga medlen, har den stora betydelsen av denna hjälpverksamhet samfält vitsordats. Önskvärdheten av att densamma även i fortsättningen kan fullföljas efter nu tillämpade riktlinjer har från många håll understrukits.

Även enligt min mening utgör en hjälpverksamhet i sådana fria former ett värdefullt komplement till den genom nämnda förordningar reglerade bidrags- och låneverksamheten. Det är här icke fråga om en mera allmän förstärkning av familjebidragen utan om ingripanden i sådana särskilt behjärtansvärda fall som icke lämpligen kunna regleras i en allmän författning. De exempel, som i det föregående lämnats angående hjälpverksamheten,

äro härutinnan belysande. Jag anser därför starka skäl tala för att denna fria hjälpverksamhet även i fortsättningen uppehålls. Då efter utgången av juni månad i år andra nämnvärda medel icke kunna beräknas härför stå till förfogande, torde för ändamålet böra anvisas ett särskilt statsanslag.

Beträffande storleken av det belopp, som bör anvisas, ansluter jag mig till de av statens arbetsmarknadskommission gjorda beräkningarna. Jag finner sålunda, att ett anslag av 3,000,000 kronor bör vara tillfyllest. Anslaget torde böra få karaktären av reservationsanslag och upptagas å fjärde huvudtiteln under avdelningen E. Diverse. Liksom kommissionen förut-sätter jag, att de belopp av rikskommitténs medel, som redan utlämnats och vid ingången av nästkommande budgetår ännu icke tagits i anspråk av landshövdingarna (överståthållaren), i första hand skola användas för den fortsatta hjälpverksamheten. Detsamma bör gälla de ytterligare medel, som eventuellt kunna komma att av rikskommittén ställas till förfogande för ändamålet.

Rikskommittén, som ansett sig böra upphöra med ifrågavarande hjälp-verksamhet omkring den 1 juli 1941, har i sin skrivelse hemställt om över-vägande av frågan om fortsättande av verksamheten genom annat organ. I detta läge synes det mig lämpligast att i enlighet med statens arbetsmark-nadskommissions förslag uppdraga åt kommissionen att övertaga rikskom-mitténs hithörande verksamhet. Till kommissionen skulle på detta sätt — bort-sett från de under rådande förhållanden fåtaliga ärendena enligt fredsfamilje-bidragsförordningen — sammanföras den centrala ledningen av bidrags- och låneverksamheten för tillgodoseende av de värnpliktigas och deras familjers behov. Den fond av erfarenhet rörande värnpliktshjälp, som redan nu finnes samlad inom kommissionen, skulle därmed i fortsättningen kunna utnyttjas även för nu ifrågavarande hjälpverksamhet.

Den ifrågavarande hjälpverksamheten bör även enligt min mening be-drivas enligt i huvudsak samma grunder som hittills. Fördelningen av bi-dragen bör sålunda ske i förhållandevis fria former samt i regel genom överståthållarens och landshövdingarnas försorg. Därav följer, att beslut i bidragsärende som nu avses icke bör kunna dragas under vare sig arbets-marknadskommissionens eller annan myndighets prövning. Erforderlig kont-roll å verksamheten synes kunna vinnas genom föreskrivande av redovis-ningsskyldighet.

Huvuddelen av det anslag som sålunda må komma att anvisas bör i en-lighet med det anförda ställas till arbetsmarknadskommissionens förfogande. Emellertid torde en mindre del därav böra kvarhållas till Kungl. Maj:ts disposition för fortsättande av sådan av rikskommittén bedriven hjälpverk-samhet som ägt rum i andra former än som direkta bidrag åt inkallade eller deras familjer. Jag tänker därvid närmast på den verksamhet för hjälp med beklädnad åt inkallades barn som med bidrag av bland annat rikskom-mitté-medel bedrivits av föreningen Rädda Barnen. Bidrag för dylik verk-samhet synas böra få utgå av det ifrågasatta nya anslaget, men torde beslut

därom böra fattas av Kungl. Maj:t. Den del av anslaget som för sådana ändamål bör stå till Kungl. Maj:ts disposition torde kunna begränsas till cirka 150,000 kronor.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för *Hjälperksamhet till förmån för de till militärtjänstgöring inkallades familjer* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av 3,000,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Vid protokollet:

Anders Broberg.